VERİLEN SÖZDE DURMAK AHLÂKÎ ERDEMLİLİKTİR

Değerli Müminler!

Bugünkü konuşmamızda verilen sözde durmanın öneminden söz edeceğiz.

Bir müslümanın en belirgin özelliği dürüstlüktür. Peygamberimizin hayatı incelendiği zaman bu özelliğin ne kadar önem taşıdığı anlaşılacaktır.

Peygamberlerde bulunması gerekli beş özellikten biri "sıdk" doğruluk ve dürüstlüktür. Bu sıfat, Peygamberlerin doğru sözlü ve dürüst olduklarını ifade eder. Çünkü Peygamberler Allah ile insanlar arasında elçilik yapan kimselerdir. Böyle olan kimseler dürüst ve doğru sözlü olmak zorundadırlar. Aksi takdirde insanlar kendilerine inanmaz ve güvenmezler.

Peygamberler gönderildikleri toplumlara önce bu özelliklerini, dürüst ve güvenilir olduklarını hatırlatmışlar, "Haberiniz olsun ki ben size gönderilmiş (dürüst) ve güvenilir bir peygamberim demişlerdir."[313]

Peygamberlerin, "Ben güvenilir bir Peygamberim" demeleri sözden ibaret değildi. Onlar güvenilir kimselerdi. Hayatları incelendiği zaman bu husus daha iyi anlaşılacaktır.

Biz burada biraz Peygamberimizden söz edelim. Çünkü O'nun hayatı

313 Şu'arâ, 26/107, 125, 143, 162, 178.

mümin için en güzel örnektir. Zaten Kur'an'ı Kerim de bunu, O'nun örnek alınmasını tavsiye etmektedir. Vereceğimiz bir iki örnek bu konuda aydınlanmamızı sağlayacaktır.

Peygamberimiz bir gün bir dağın tepesine çıkarak:

–Ey Kureyş topluluğu, size bu dağın arkasından düşman atlılarının gelmekte olduğunu söylersem, inanır mısınız? diye sormuş. Orada hazır bulunanlar hep bir ağızdan:

–Evet, inanırız, çünkü sen bir defa olsun yalan söylemedin, demişlerdi.[314]

Peygamberi duyan çevre ülke başkanları karşılaştıkları her Mekke'liden onu soruyor, hakkında bilgi alıyorlardı. İşte Bizans İmparatoru Hirakl, ticaret amacı ile Şam'a gelmiş olan Ebû Sufyan'ı kabul ederek kendisine Peygamberimizle ilgili bazı sorular sormuştu. Bu sorulardan birisi şöyle idi:

–Peygamberlik iddiasında bulunan bu zatın bundan önce hiç yalan söylediğini duydunuz mu?

Henüz müslümanlığı kabul etmemiş ve Peygamberimize karşı olanlarla dayanışma içerisinde bulunan Ebû Sufyan bu soruya şu cevabı vermişti:

–Asla, yalan söylediğini hiç duymadık.[315]

Mekke ileri gelenlerinden Nazr b. Hâris Peygamberimizle ilgili şu dikkat çekici konuşmayı yapmıştı:

–Ey Kureyş topluluğu, başınıza gelen felâketi hala ortadan kaldıramadınız. Muhammed (s.a.s.) gözlerinizin önünde büyüdü. Hepinizin en doğru sözlüsü, en güzel huylusu, en güveniliridir. Yaşlandığında size yeni bir şey (bir inanç) sunduğu için ona sihirbaz, şâir, deli demeye başladınız. Halbuki Muhammed ne şâirdir, ne sihirbazdır, ne de delidir.[316]

Bütün bunlar, düşmanlarının Peygamberimiz hakkındaki sözleridir. Onlar yalan söylediğini, verdiği sözü tutmadığını bilmiş ve duymuş olsalardı, bunu fırsat bilir aleyhinde kullanırlardı. Fakat onlar, onun yalan konuşmadığı, kimseyi aldatmadığı konusunda ittifak halinde idiler.

İşte Kur'an-ı Kerim'de yüksek ahlâkı ile övülen Peygamberimiz. O

314 Şıblî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saadet*, II, 937.
315 Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 1.
316 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 299.

hiçbir zaman yalan söylememiş, verdiği sözden dönmemiş ve yaşadığı toplum içinde daha Peygamber olmadan "Güvenilir Muhammed" diye tanınmıştır.

Peygamberimizi örnek alan her müslüman ahlâkî yönden de ona uymak zorundadır. Çünkü O;

اِنَّمَا بُعِثْتُ لِاُتَمِّمَ مَكَارِمَ الأَخْلَاقِ

"Ben üstün ahlâkı tamamlamak için gönderildim."[317] buyurmuştur.

Güzel ahlâk, kişiye toplumun güvenmesini sağlar. Bir insanın toplumun güvenini kazanmasından daha önemli ne olabilir.

Peygamberimiz müslümanın güvenirliliğini ortadan kaldıran dört huya dikkatimizi çekiyor ve şöyle buyuruyor:

أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ

"Dört huy vardır ki bunlar kimde bulunursa o kimse katıksız münafık olur, kimde bunlardan bir şey bulunursa –onu bırakıncaya kadar– kendisinde nifaktan bir haslet var demektir. Bunlar: Konuştu mu yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, va'dederse va'dinden döner, bir dava ve duruşma esnasında haktan ayrılır."[318]

İşte Peygamberimiz, kişinin güvenilirliğini ortadan kaldıran davranışlardan birinin de verdiği sözden dönmek olduğunu bildiriyor.

Müslüman, peygamberine uyarak verdiği sözde durmalı, yaptığı va'di yerine getirmelidir. Yapamayacağı bir şeyi va'detmemeli, tutamayacağı bir sözü vermemelidir. Kur'an-ı Kerim yapamıyacağı şeyi söyleyen, tutamayacağı sözü veren kimseleri kınıyor ve:

---

317 İmam Malik, *Muvatta*, "Hüsnü'l-Hulk", 8.
318 Müslim, "İman", 25.

يَآ اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ.

"Ey müminler! Yapamayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz."[319] buyuruyor.

İnsanlara verdiğimiz sözü tutmakla yükümlü olduğumuz gibi Allah'a verdiğimiz sözü daha çok tutmakla yükümlüyüz. Allah Teâlâ buyuruyor:

وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا

"Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."[320]

Verdiği sözde duran Kur'an-ı Kerim'de övülüyor:

مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِۚ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدٖيلًاۙ.

"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir, kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde sözlerini değiştirmemişlerdir."[321]

Enes İbn Mâlik (ra.) bu âyet-i kerîme'nin amcası Enes İbn Nadr ve benzerleri hakkında nâzil olduğunu sandığını söylemiş ve şöyle demiştir: Amcam Enes bin Nadr Bedir savaşına katılamamıştı. Bunun için, Peygamberimize: "Ey Allah'ın Resûlü, müşriklerle ilk savaş ettiğin (Bedir'de) bulunamadım. Eğer Allah beni müşriklerle savaş meydanında hazır bulundurursa göstereceğim kahramanlıkları Allah muhakkak herkese gösterecektir." demişti. Uhud günü gelip de müslümanlar yenilgiye uğrayınca İbn Nadr: "Allah'ım, şunların yani müslümanların bozgunculuğundan dolayı senden özür dilerim, şunların da yani müşriklerin de Peygamberimize karşı işledikleri cinayetten sana sığınırım" sonra müşriklere doğru ilerledi. Bu sırada İbn Nadr'a Sa'd İbn Muâz rast geldi. Ona da: "Ey Sa'd İbn Muâz, cennet istiyo-

319 Saff, 61/2.
320 İsrâ, 17/34.
321 Ahzâp, 33/23.

rum ve Nadr'ın Rabbine yemin ederim ki, ben cennetin kokusunu Uhud'da buluyorum, dedi. Sa'd İbn Muâz Peygamberimize:

– Ey Allah'ın Resûlü, İbn Nadr düşmanlara karşı öyle savaştı ki, ben onun gösterdiği harikaları anlatamam, dedi. Enes İbn Mâlik (ra.) Sa'd İbn Muâz'ı teyid ederek şöyle demiştir: "Biz İbn Nadr'ı şehit olarak bulduğumuzda vucudunda kılıç darbesi, mızrak vurması ve ok darbesi olarak seksen küsur yara bulduk. Müşrikler bu mücahide (burnunu, kulaklarını ve diğer organlarını kesmek sûretiyle) o kadar işkence etmişlerdi ki, bu aziz şehidi hiç kimse tanıyamadı da yalnız kız kardeşi parmaklarının ucu ile tanıyabildi."[322]

Ne mutlu Enes b. Nadr'a, ne mutlu onun gibi Allah'a verdiği sözü tutanlara.

Yine Kur'an-ı Kerim, Allah'a söz verdiği halde verdiği sözü tutmayanları kınıyor ve şöyle buyuruyor:

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ. فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ.

"Onlardan kimi de, "eğer Allah lutuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz salihlerden olacağız", diye Allah'a and içti. Fakat Allah lutfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler."[323]

Bu âyet-i kerime'nin Sa'lebe b. Hatıp sebebiyle nazil olduğu rivâyet edilir. Sa'lebe Peygamberimizden, Allah'ın kendisine mal vermesi için dua etmesini rica eder, Peygamberimiz kendisine: "Sa'lebe, hakkını ödediğin az mal, güç yetiremiyeceğin çok maldan daha hayırlıdır." buyurur. Sa'lebe bu isteğinde israr eder ve: "Seni hak Peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, Allah bana mal verirse kesinlikle her hak sahibine hakkını veririm" der. Bunun üzerine Peygamberimiz de kendisine dua eder ve Sa'lebe çok zengin olur. Hayvanları Medine'ye dar gelince bir vadiye çekilir ve artık cumalara bile gelmez olur. Daha sonra mallarının zekâtını almak için kendisine Peygamberimizin gönderdiği tahsildarlara

322 Buhârî, "Cihad", 12.
323 Tevbe, 9/75-76.

zekât vermez ve onları boş geri çevirir. Peygamberimiz iki defa: "Eyvah, yazıklar oldu Sa'lebeye" buyurur.[324]

Bunun içindir ki verdiği sözde durmamak, nifak belirtisi sayılmıştır.

Verdiği sözde durmamaktan söz ederken bu bağlamda adaklardan söz etmekte yarar vardır. Çünkü adak, kişinin dinen yükümlü olmadığı halde farz veya vacip türünden bir ibadeti yapacağını va'detmesi ve Allah'a söz vermesi demektir.

Adakta insan Allah'a söz veriyor. Şu işim olursa, hastalıktan kurtulursam, çocuğum okulunu bitirirse... şu kadar oruç tutacağım, yoksula yardım edeceğim veya kurban keseceğim diyor. İşi olunca verdiği bu sözü tutması ona borç oluyor. Allah Teâlâ buyuruyor:

وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ

"Adaklarını yerine getirsinler."[325]

Peygamberimiz de:

مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلاَ يَعْصِهِ

"Her kim Allah'a itaat etmeyi adarsa itaat etsin, (adağını yerine getirsin). Her kim de Allah'a karşı günah işlemeyi adarsa, Allah'a isyan etmesin (bu adağını yerine getirmesin)"[326]

Sa'd İbn Ubâde (ra.) anasının bir adağı olduğunu, adağını yerine getiremeden öldüğünü Peygamberimize sormuş. Peygamberimiz de "Anası adına o adağını kaza edip yerine getirmesini bildirmiştir."[327]

Muteber Bir Adakta Aranan Hususlar Şöyle Özetlenebilir:

1. Adanan şey bir ibadet çeşidi olmalıdır. İbadet olmayan şeyi adamak adak değildir. İçki içmeyi, bir kimseyi dövmeyi veya kötülük etmeyi adamak adak sayılmaz. Peygamberimiz:

---

324 Alûsî, *Ruhu'l-Maanî*, V, 143, 144.
325 Hac, 22/29.
326 Buhârî, "Eyman", 28.
327 Buhârî, "Eyman", 30; Müslim, "Nezr", 1.

لاَ وَفَاءَ لِنَذْرٍ فِى مَعْصِيَةٍ وَلاَ فِيمَا لاَ يَمْلِكُ الْعَبْدُ

"Allah'a isyan etmek için adak olmayacağı gibi kişinin elinde olmayan bir şeye yapılan adak da adak olmaz."[328] buyurmuştur.

2. Adanan şey farz veya vacip cinsinden bir ibadet olmalıdır. Namaz, oruç, hac, sadaka, itikâf ve kurban gibi ibadetler adak olur. Hasta ziyaret etmek, camiye girmek ve mevlid okutmak gibi davranışlar sevap ise de bunlar adanmaz.

3. Adanan şey adayana önceden farz veya vacip olmamalıdır. Vakit namazları, ramazan ayı orucu, farz olan hac ve vacip olan kurban gibi ibadetler adanacak olursa, bunlar zaten kişinin yapmakla yükümlü olduğu ibadetler olduğu için geçersizdir. Çünkü adak, kişi üzerine gerekli ve vacip olmayan hayırlı bir işi kendisine vacip kılarak "yapayım" diye üzerine almasıdır.

Farz ve vacip olmayıp mubah olan şeyleri adamak da adak sayılmaz. Çünkü adanacak şeyin cinsinden farz ve vacip olması gerekmektedir.

İbn Abbas (ra.) anlatıyor: Bir Cuma günü Peygamberimiz hutbe okuduğu sırada birisinin ayakta durduğunu gördü. Bu adamın niçin ayakta durduğunu sorunca:

–Ebû İsrâil'dir. Ayakta durmak, oturmamak, güneşte durmak, gölgelenmemek ve kimse ile konuşmamak üzere oruç tutmayı adamıştır, dediler. Peygamberimiz:

–Bu adama söyleyin, konuşsun, gölgelensin, otursun ama orucunu tutsun, buyurdu.[329]

Burada yapılması gereken oruçtur. Öbürleri ise nefse eziyet veren şeylerdir ki, bunların yapılması gerekmez.

Ebû Hureyre de şöyle demiştir: Peygamberimiz iki oğlunun arasında onlara dayanarak yürüyen bir ihtiyar gördü. Sordu:

–Buna ne oldu? Oğulları:

328 Müslim, "Nüzür", 3; Ebû Dâvud, "Eyman ve'n-Nüzür", 23
329 Buhârî, "Ezau's-Sayd", 27; Müslim, "Nüzür", 4.

–Ey Allah'ın Resûlü, adağı vardı, dediler. Peygamberimiz:

–Hayvanına bin ey ihtiyar, Allah senden ve adağından zengindir, buyurdu[330] ve bu tür cinsinden farz veya vacip olmayan adakların yerine getirilmesinin gerekmediğini bildirdi.

Türbeleri ziyaret etmek, mum yakmak, bez bağlamak, horoz – tavuk kesmek, şeker-helva dağıtmak gibi adakların da dinde yeri yoktur.

Adak çeşitleri ve adağın hükmü:

Adaklar mutlak ve mukayyet olmak üzere iki kısma ayrılır.

Mutlak adaklar her hangi bir şarta bağlı olmayan adaklardır. "Allah rızası için şu kadar gün oruç tutacağım" veya "Allah rızası için kurban keseceğim" gibi adaklar mutlak adaklardır.

Mukayyed adaklar ise her hangi bir şarta bağlanmış olan adaklardır. "Allah bana bu hastalıktan şifa verirse" veya "çocuğum okulu bitirirse bir kurban keseceğim" gibi.

Bu adak da iki kısma ayrılır.

Birincisi, yukardaki örneklerde olduğu gibi gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlı adaklar.

İkincisi, "Falanla konuşursam, yalan söylersem on gün oruç tutayım" gibi gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlı adaklardır. Bu tür adaktan maksat bir işi yapıp yapmama konusunda kişinin kendisini kontrol etmesidir. Bu tür adaklar bir nevi yemin sayılmaktadır.

Adanan şey ismen belirtilmiş ise, adak ister mutlak, ister mukayyet olsun, yerine getirilmesi vaciptir.

Şayet adayanın her hangi bir niyeti yoksa (ki buna belirsiz adak denir) yemin keffareti ödemesi gerekir. Nitekim Peygamberimiz:

كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ

"Adağın keffareti yemin keffaretidir."[331]

---

330 Müslim, "Nüzür", 5.
331 Müslim, "Nüzür", 5; Ebû Dâvud, "Eyman ve'n-Nüzür", 23.

Adak belirsiz olur adayan da oruca niyet eder, fakat sayı belirtmezse üç gün oruç tutması gerekir.

Kurban adanmış ise, bu ancak kurban edilecek hayvanlardan olur. Tavuk, horoz gibi hayvanlardan kurban olmaz.

Adak kurbanının etinden adayanın kendisi, eşi, babası, anası, dedeleri, nineleri, çocukları ve torunları yiyemiyeceği gibi zenginler de yiyemezler. Adak kurbanının tamamının fakirlere dağıtılması gerekir.

İşte değerli müminler Allah'a veya birbirimize verdiğimiz sözlere, yaptığımız sözleşmelere uymamız dinimizin emridir ve ahlâkî bir erdemliktir.